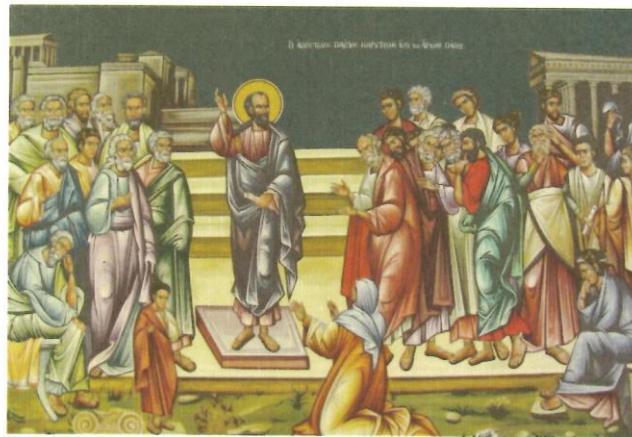

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Όμ. Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΤΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ

Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*
Τόμος 82, τεύχος 2^ο τοῦ 2011, σ. 161-176

ΑΘΗΝΑ 2011

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ*

Ἄν θελήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὴν ποιμαντικὴ διάσταση τοῦ κηρύγματος ἢ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου γενικότερα εἶναι καλὸ νὰ ὀρίσουμε τί σημαίνει ἢ τί νόημα δίνουμε στὸν ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ «ποιμαντικὴ» ἢ καλλίτερα νὰ διερωτηθοῦμε ποιὸ εἶναι τὸ Ἔργο τῆς Ποιμαντικῆς.

Ἔργο τῆς Ποιμαντικῆς

Ἔργο τῆς Ποιμαντικῆς στὴν οὐσία της εἶναι ἡ συγκρότηση τῆς Μιᾶς Ποίμνης ὑπὸ τὸν ἕνα Ποιμένα ἢ μὲ ἄλλα λόγια ἡ οἰκοδόμηση τῆς Ἐκκλησίας πού σύμφωνα μὲ τὴ διαβεβαίωση τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου μας «πῦλαι Ἰδοὺ οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς» (δὲν θὰ τὴν καταβάλουν· Ματθαίου 16, 18). Αὐτὴ ἡ Ποιμαντικὴ, σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, εἶναι συνάμα «τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστῆμη ἐπιστημῶν». Ἡ προσπάθειά της ἔγκειται στὸ νὰ ὀδηγήσει «τὸ πολυτροπώτατον καὶ ποικιλώτατον ζῶον» πού εἶναι ὁ ἄνθρωπος, σὴ μοναδικὴ ποιμνὴ ὑπὸ τὸν ἕνα Ποιμένα, νὰ τὸν ἐντάξει καὶ νὰ τὸν συντάξει στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι σύναξη καὶ κοινωνία Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Σ' αὐτὴ τὴν Κοινωνία εἶναι καλεσμένοι ὅλοι νὰ προσληφθοῦν καὶ νὰ σωθοῦν. Καθότι «τὸ ἀπρόσληπτον μένει καὶ ἀθεράπευτον». Ἄς μὴ μᾶς διαφεύγει ὅτι ἀπώτερος στόχος αὐτῆς τῆς Διαποιμάνσεως εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου¹, ἡ σῶα καὶ ἀσφαλῆς ἐπιστροφή στὴν ἀγκάλη τοῦ Θεοῦ Πατέρα ἢ ὅπως πολὺ ὠραῖα διατυπώνει ἡ εὐχὴ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου «... ὅπως καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν θείαν καὶ ἀπέραντον στοργὴν».

* Ὁ Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος εἶναι ὁμ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

¹ Πρβλ. τὴν ὠραῖα διατύπωση τοῦ Καθηγητῆ Ἀνέστη Κεσελόπουλου: «Σωτηρία εἶναι νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ ζήσει σῶος καὶ ἀκέραιος μέσα σὲ ἕνα σῶο καὶ ἀκέραιο κόσμος» (Κεσελόπουλου 2003, σ. 77).

Κάθε πτυχή, κάθε λειτουργία τοῦ ἐπιτελουμένου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἔργου ἔχει ἢ ὀφείλει νὰ ἔχει τὴν ποιμαντική της διάσταση καὶ νὰ τείνει πρὸς τὸν ἐκτεθέντα βασικὸ στόχο, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν συνειδητὸς καὶ παρῶν. Εἶναι συνήθης ἡ διαίρεση τοῦ ἐπιτελουμένου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔργου σὲ τέσσερις λειτουργίες: τὴ μαρτυρία, τὴ λατρεία, τὴν κοινωνία καὶ τὴ διακονία. Αὐτὲς οἱ λειτουργίες ὅσο καὶ νὰ διαφοροποιῶνται στὶς μορφὲς ποὺ θὰ πάρουν ἐνεργοποιούμενες, δὲν αὐτονομοῦνται, δὲν λειτουργεῖ, δηλαδή, ἡ μία ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀλλὰ συντονίζονται, ἔτσι ὥστε ὅλες νὰ σκοπεύουν στὸν ἕνα καὶ μοναδικὸ σκοπὸ ποὺ ἀναφέρθηκε. Δὲν χρειάζεται ἐκτενὴς ἀναφορὰ σ' αὐτὲς· ἀρκεῖ μόνο νὰ τονίσουμε τὴν ποιμαντική τους διάσταση². Ἐξυπακούεται ὅτι καὶ ἡ μαρτυρία στὴν ὁποία περιλαμβάνεται μ.ἄ. (ἡ ἱεραποστολή, ἡ κατήχηση, ἡ διδασκαλία) καὶ τὸ κήρυγμα ὀφείλει νὰ διακρίνεται γιὰ τὰ ποιμαντικά της γνωρίσματα.

Ἄν θέλαμε ἐπιγραμματικὰ νὰ ἀναφερθοῦμε στὸ πῶς τὸ κήρυγμα θὰ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τις τέσσερις λειτουργίες τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου θὰ ὑποστηρίζαμε ὅτι ὀφείλει α) νὰ μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθεια (μαρτυρία)· β) νὰ μυσταγωγεῖ, νὰ εἰσάγει δηλαδή στὸ μυστήριον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ μέσα στὴ λατρεία. Δὲν ξεσηκώνει τὸν κόσμον, δὲν ὠθεῖ σὲ ἐπαναστάσεις· γ) νὰ δημιουργεῖ κοινωνία καὶ ἐπι-κοινωνία, νὰ μὴν εἶναι, δηλαδή, διασπαστικὸ καὶ δ) νὰ διακονεῖ καὶ νὰ μὴν ἐξουσιάζει, ἔχοντας τὴν αἴσθησιν ὅτι ἔχει ἀπέναντί του ἀνθρώπους πεινασμένους, διψασμένους, γυμνοὺς, ξένους, ἀρρώστους καὶ φυλακισμένους ἔτσι ὅπως ὁ Κύριος ταυτίζεται μὲ αὐτοὺς στὸ Εὐαγγέλιον τῆς κρίσεως³. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Κύριος στὴν Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ δὲν προσευχήθηκε μόνο γιὰ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους τους ἀλλὰ «καὶ γιὰ κείνους ποὺ μὲ τὸ κήρυγμά τους θὰ πιστεύσουν σ' Αὐτόν» (Ἰωάννου 17, 20). Ὅλοι αὐτοὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ λόγον διακονίας.

Τὸ κήρυγμα μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐγγραφεῖ καὶ νὰ διαζωγραφίσει τὰ τέσσερα θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἀποτυπώνονται στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως: τὴν ἐνότητα, τὴν ἀγιότητα, τὴν καθολικότητα καὶ τὴν ἀποστολικότητα. Ὄφείλει, λοιπόν, α) νὰ καλεῖ σὲ ἐνότητα καὶ νὰ μὴν εἶναι διασπαστικὸ. Αὐτὸ προϋποθέτει καὶ τὴν

² Ἐκτενὴ ἀνάπτυξη γιὰ τις «λειτουργίες τοῦ ποιμαίνειν» βρίσκει ὁ ἀναγνώστης στὸ Σταυροπούλου 1997, σ. 57-62.

³ Σταυροπούλου 2000, σ. 267-279.

έσωτερική *ένότητα* και τή μη διάσπαση τοῡ έαυτοῡ τοῡ ίεροκήρυκα· β) αυτὸς πάλι ὀφείλει νὰ εἶναι ἀφοσιωμένος στὸν Κύριο και τὸ κήρυγμα του νὰ εἶναι κάτι τὸ ξεχωριστό, νὰ ξεχωρίζει δηλαδή ἀπὸ τὸ τετριμμένο, ὡς λόγος ἅγιος και προσφορὰ θυσία ἁμωμης. γ) Νὰ ἰσχύει γιὰ ὅλους ἔχοντας καθολικὴ ἰσχὺ: ὅ,τι πάντοτε, πανταχοῦ και ὑπὸ πάντων ἐπιστεύθη. Νὰ περιλαμβάνει τὰ πάντα σὲ μία συνολικὴ ματιὰ. Δὲν πρόκειται γιὰ ἀτομικὲς ἀπόψεις ἀλλὰ ἔκφραση ἐκκλησιαστικῆς συλλογικότητας και ὀλοκληρωμένη μετοχὴ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. δ) Νὰ εἶναι αὐθεντικό, ἐπὶ τὸ θεμέλιον τῶν Ἀποστόλων. Μετέχει τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ὡς παράδοση σκυτάλης και ὁ κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου ἔχει συναίσθηση αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς· εἶναι μέτοχος μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς (*successio apostolica*)⁴.

Ἄρωγὸς στὸ κήρυγμα θὰ ἔλθει ἐπίσης ἡ δημιουργικὴ ἐφαρμογὴ τῶν τεσσάρων ποιμαντικῶν ἀρχῶν ποὺ «κανοναρχοῦν» τὴν ποιμαντικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας: ἡ πρόσληψη, ἡ συνεργία, ἡ ἐμπειρία, και ἡ φιλοκαλία.

α) Ὅ,τιδήποτε χρησιμοποιήσουμε, γνώσεις, μεθόδους, τεχνικὲς νὰ μποροῦν νὰ ἐνσωματωθοῦν στὸ σῶμα τοῦ κηρύγματος χωρὶς κίνδυνο ἀποβολῆς λόγω ἀσυμβατότητος ὡς ξένο σῶμα. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴ μας ἐπ' αὐτοῦ. «Τὸ ἀπρόσληπτον και ἀθεράπευτον».

β) Ἀπαραίτητη εἶναι και ἡ συνεργασία μὲ ὅλους ἐκείνους τοὺς παράγοντες ποὺ ἔχουν κάποιο λόγο νὰ προτείνουν γιὰ τὴν μεταφορὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος στὸ σημερινὸ κόσμον και γίνονται ἔτσι συνεργοὶ στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ ἐκκλησιαστικὸ ἔργο. Εἴτε ἐπιστήμονες ἐιδικῶν κλάδων τῆς ἐπικοινωνίας και τῆς γλώσσας, εἴτε μελετητὲς τῆς σημερινῆς κοινωνίας και τῶν κοινωνικῶν ἐξελίξεων κ.λπ. (βλ. παρακάτω).

γ) Χρήσιμη θὰ ἀποδειχθεῖ και ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ παρελθὸν σὲ θέματα κηρύγματος (μορφῆς, περιεχομένου). Ἀλλὰ και ἡ ἐμπειρία τῶν ἀνθρώπων στὴ βίωση τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ζωῆς και τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας σὲ θέματα καθημερινότητας. Θὰ πρέπει νὰ ἀντλήσουμε πληροφορίες και γνώση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας και ἀπὸ ἐπιστήμονες τῆς ψυχικῆς ζωῆς ἀλλὰ και ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀφουγκράζονται τὸν ψυχικὸ ταραχὸ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου στὴν θαλπωρὴ τοῦ ἐξομολογητηρίου.

⁴ Πρὸβλ. Κεσελόπουλου 2003, σ. 70-73.

δ) Ἡ τέταρτη ἀρχὴ τῆς φιλοκαλίας μπορεῖ νὰ βρεῖ πρόσφορο ἔδαφος ἀναπτύξεως στὸ κήρυγμα. Χωρὶς ἐξεζητημένο ὕφος, χωρὶς ὑπερβολές, ἔχοντας ἐπίγνωση τῆς παραδεδομένης καλλιέπειας ὅλων ἐκείνων ποὺ ὑπηρετήσαν καὶ ὑπηρετοῦν φιλοκάλως τὸν ἄμβωνα, ὁ σημερινὸς κήρυκας θὰ προσφέρει τὰ λιγοστά του λόγια –ὄχι ὅμως «ὀλίγα» σὲ περιεχόμενο– μὲ τὴ βαθεῖα πεποίθηση ὅτι ἡ ὁμορφιὰ εἶναι θεραπευτικὴ.

Προσεγγίσεις

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐξετάσουμε ἐγγύτερα τὴν ποιμαντικὴ διάσταση τοῦ κηρύγματος ἂν τὸ θεωρούσαμε ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν κατηγοριῶν (προσεγγίσεων) τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ποὺ κατὰ καιροὺς ἔχουμε ἐφαρμόσει. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἐρωτήματα ποῦ παραπέμπουν στὶς κατηγορίες τοῦ ποιμαίνειν:

Ποιὸς ποιμαίνει –στὴν προκειμένη περίπτωση κηρύσσει–, σὲ ποιόν, ποῦ, πῶς, πότε, γιατί, τί, πρὸς τί;

- Ἐχοντας ξεκαθαρίσει πῶς πάνω τί σημαίνει ποιμαντικὴ εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας, γιατί ἀναλαμβάνεται καὶ πρὸς τί ἀποβλέπει, εἶναι σχετικὰ εὐκόλο νὰ ὑποστηρίξουμε, ὅτι μόνο ὅσοι ὀρισθοῦν (κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ μὲ κατάλληλο χάρισμα καὶ παιδεία) θὰ πρέπει ἐμπλακοῦν σ' αὐτὴ τὴν εὐθύνη.
- Σὲ ποιὸν ἀναφέρεται εἶναι σαφές: στοὺς πιστοὺς πάσης κατηγορίας.
- Τὸ ποῦ (καὶ μὲ ποιὰ μέσα): στὸν ναὸ ἀλλὰ καὶ στοὺς χώρους κατήχησης καὶ ἱεραποστολῆς (πνευματικὰ κέντρα, ραδιοφωνικοὺς καὶ τηλεοπτικοὺς σταθμοὺς, ἰστοτόπους)
- Τὸ πότε (ὅπως καὶ τὸ πόσο) χρειάζεται ἰδιαίτερη διάκριση. Βασικά, ὅμως, στὸ πλαίσιο τῆς Θείας Λειτουργίας.
- Γιὰ τὸ πῶς θὰ χρειασθεῖ ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ ἐπιστρατεύσουμε καὶ ὅλα ἐκεῖνα ποῦ ἀναφέρονται στὴ στάση φιλοξενίας (ὑποδοχῆς καὶ ἀγάπης) ποὺ ὀφείλουμε πρὸς ὅλους ἐκείνους ποὺ ἔρχονται μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο πρὸς ἐμᾶς⁵.

«Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ» (Ἐφεσίους 4, 15) μπορούμε: α) νὰ κατανοήσουμε τὸν ἀκροατὴ μας λαμβάνοντας ὑπόψη τὸν ὑποκειμενικὸ κόσμον του (τὸ πλαίσιο ἀναφορᾶς του, τὶς προσωπικὲς του ἀξίες) σὰ νὰ

⁵ Γιὰ τὴ στάση φιλοξενίας βλ. Σταυροπούλου 1998, σ. 15-66.

ἤμασταν ὁ ἄλλος· β) ἀκόμη νὰ ἀνεχθοῦμε μία διαφορετικὴ ἢ καὶ ἀντίθετη τοπόθετησις στὰ λεγόμενα · γ) νὰ τὸν σεβαστοῦμε στὴ μοναδικότητά του χωρὶς συγκρίσεις, κρίσεις καὶ κατακρίσεις καὶ δ) νὰ δεχτοῦμε, νὰ παραδεχτοῦμε, δηλαδή, τὴ συγκεκριμένη ὑπαρξή του στὴν καθολικότητά της.

Αὐτὴ ἡ φιλόξενη στάση σημαίνει ἰδιαίτερη προσοχὴ ὄχι μόνο στὸ περιεχόμενο ἀλλὰ καὶ στὸ ὕφος καὶ στὸ ἦθος τοῦ κηρύγματος, κυρίως ὅμως στὸν τρόπο ἀρθρώσεως τοῦ κηρύγματος, ὅπως ἀναπτύσσεται εὐθύς ἀμέσως.

Τρόπος ἀρθρώσεως τοῦ κηρύγματος

Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας, γενικά, ὀφείλει νὰ εἶναι, ὅπως καὶ τοῦ Κυρίου, «ἄμωμος ἐπιστρέφων ψυχάς» (Ψαλμ. 18, 8), λόγος, δηλαδή, ποιμαντικὸς γιὰ νὰ συγκροτηθεῖ τελικὰ ἡ μία Ποίμνη ὑπὸ τὸν ἕνα Ποιμένα. Ἄν ὁ κάθε λόγος ποὺ προφέρεται ἔχει σημασία, κι ἂν γιὰ κάθε λόγο ἀργὸ θὰ δώσουμε λόγο κάποτε (Ματθαίου 12, 36), βαρύνουσα σημασία ἔχει ὁ λόγος τοῦ ποιμένα, ὁ ποιμαντικὸς λόγος ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς πιστοὺς καὶ μὴ πιστοὺς ἢ ἀδιαφόρους. Εἴτε στὸ κήρυγμα λέγεται, εἴτε στὴν κατήχησι, εἴτε στὴν ἰ. ἐξομολόγησι, εἴτε στὴν συμβουλευτικὴ πράξι, ἀλλὰ καὶ στίς ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις καὶ περιστασιακὰ στὴν ὁποιαδήποτε συνάντησι, εὐκαίρως-ἀκαίρως ἢ ἀκόμη καὶ σὲ ἐπίσημα κείμενα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ μορφήν ἐγκυκλίων καὶ ἄλλων ἐντύπων μηνυμάτων.

Ὁ λόγος, ὅπως γνωρίζουμε, σαρκώνεται, παίρνει σάρκα καὶ ὄστᾱ, διαμορφώνει ζωές, οἰκοδομεῖ μὰ καὶ γκρεμίζει, «κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκκαλα τσακίζει». Μπορεῖ νὰ εἶναι παρακλητικὸς καὶ παρήγορος· ὅσο ἐπιτακτικὸς καὶ κατήγορος. Ἐπαινετικὸς καὶ ἐνθαρρυντικὸς ἢ ἐπιτιμητικὸς. Νὰ σὲ ἀνεβάξει στοὺς οὐρανοὺς ἢ καὶ νὰ σὲ κατεβάξει στὸν ἄδη· πληθωρικὸς καὶ ἀπέρριτος, νὰ γεννάει ἐλπίδες ἢ νὰ ὀδηγεῖ σὲ ἀπόγνωσι. Νὰ εἶναι χαριτωμένος, «ἄλατι ἠρτυμένος» ἢ ἄνοστος, βαρετὸς καὶ μονότονος ἢ ἐνδιαφέρων καὶ ἐλκυστικὸς. Νὰ εἶναι εὐθύς ἢ νὰ ὑποκρῦπτει διπλὰ μηνύματα. Ἐν πάσῃ, ὅμως, περιπτώσει ὀφείλει νὰ εἶναι ἕνας λόγος μὲ εὐγένεια καὶ τάκτ καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ προσβλητικὸς.

Αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ λόγου ποὺ ἀναφέραμε δὲν εἶναι ἀδιάφορα γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ θέλουμε νὰ πετύχουμε προφέροντας τὰ

λιγοστά ἢ τὰ πολλὰ μας λόγια. Ἄν γιὰ τὸν ποιμένα «μία τις δέδοται θεραπείας ὁδός, ἢ διὰ τοῦ λόγου διδασκαλία» (Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος PG 48, 665), τὸν λόγο αὐτὸν ὀφείλουμε νὰ τὸν προφέρουμε μὲ τὶς καλλίτερες δυνατὸν συνθήκες, μὲ τρόπο ποὺ τὸ νόημά του νὰ φθάνει ἀκέραιο στὸν παραλήπτη καὶ νὰ γίνεται κατανοητό.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καλὸ θὰ ἦταν νὰ ἐξετάσουμε τὶς συνθήκες ποὺ εὐνοοῦν τὴν ἐπικοινωνία γενικὰ καὶ ποὺ θεωροῦνται ἀναγκαῖες γιὰ τὴν καλὴ μετάδοση πληροφοριῶν, ὅταν μάλιστα ἔχει τὴν καλὴ τύχη νὰ προσφέρει τὸ χαρούμενο μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου ποὺ εἶναι «πληροφορία πίστεως» (Ἐβραίουσ 10, 22).

Πολὺ βοηθητικὴ πρὸς αὐτὸ τὸ σκοπὸ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ πρόσληψη στοιχείων ποὺ προβάλλει ἡ Θεωρία τῆς Πληροφορήσεως ἢ τῆς Ἐπικοινωνίας τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ἀπαραίτητα σὲ κάθε μεταβίβαση πληροφορίας καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐπικοινωνίας⁶.

Στοιχεῖα μεταδόσεως τοῦ κηρύγματος

1. Καθορισμὸς τοῦ περιεχομένου τοῦ κηρύγματος

Ἀρχικὰ πρέπει νὰ προηγηθεῖ ὁ καθορισμὸς τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος ποὺ πρόκειται νὰ μεταδώσουμε καὶ θέλουμε νὰ τὸ ἐννοήσει ὁ ἀκροατὴς μας. Ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ ἔχει προϋπάρξει μέσα μας μία σὲ βάθος ἐπεξεργασία τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ νὰ ἔχουμε ἀποκτήσει μία ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη γιὰ τὸ πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ ὀρθόδοξη παράδοση τὶς ποικίλες διαστάσεις καὶ πτυχές τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων. Ἀκόμα, τί λόγο προσφέρει γιὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν ἄνθρωπο σήμερα (οἰκονομία, παγκοσμιοποίηση φτώχεια, νέες μορφές γάμου, τὰ «νέα φύλα», ἀντίσταση καὶ ἀνυπακοή στὶς ἀρχές κ.λπ). Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι πάντοτε δεδομένα καὶ οὔτε εἶναι εὐκόλο νὰ δίνουμε λόγο ἐκ τοῦ προχείρου σὲ καθέναν ποὺ μᾶς τὸν ζητᾶ.

2. Ὑπαρξη ἑνὸς μονοσημάντου λεξιλογίου

⁶ Βλ. Σταυροπούλου 2010, σ. 490-494. Ἐπίσης Σταυροπούλου-Βαλλιανάτου 2003.

Ἐστω, ὅμως, ὅτι ἔχουμε καταλήξει στὸ περιεχόμενο. Δεύτερη φροντίδα μας θὰ εἶναι, τὸ μήνυμα αὐτὸ νὰ μεταδοθεῖ μὲ ἓνα μονοσήμαντο λεξιλόγιο. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε καθορίσει τὸ περιεχόμενο τοῦ μηνύματος· πρέπει νὰ τὸ διατυπώσουμε σὲ ὄρους, σὲ εἰκόνες, σὲ λέξεις, σὲ στάσεις, γενικὰ σὲ ἓναν **κώδικα** μονοσήμαντο ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει πιθανότητα νὰ παρεξηγηθεῖ ἢ νὰ παρανοηθεῖ.

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξοικειωθοῦμε μὲ τὴν τρέχουσα σημασία τῶν λέξεων, ἔτσι ὅπως κυκλοφοροῦν στὶς «διαλέκτους» τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ομάδων καὶ τάξεων ποὺ τὶς χρησιμοποιοῦν, γιατί στὸ τέλος ἄλλα θὰ λέμε καὶ ἄλλα θὰ καταλαβαίνουμε. Ἐστω κι ἂν δὲν ὁμιλεῖ ὁ ποιμένας τὴν ἴδια γλῶσσα, πρέπει νὰ φροντίσει νὰ μάθει τί ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὶς διάφορες κατηγορίες πιστῶν. Νὰ οἰκειοποιηθεῖ τί ἀκοῦνε, τί βλέπουν· νὰ διακρίνει τὰ ἐνδιαφέροντά τους. Μὲ ἄλλα λόγια νὰ προσοικειωθεῖ τὸν κώδικά τους.

Εἶναι γνωστό, ὅτι κατὰ τὴν μεταβίβαση πληροφοριῶν ὑφίσταται πάντοτε μερική ἀπώλεια τοῦ νοήματος, ποὺ ὀφείλεται σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴ μεταβίβαση. Ἄς σκεφθοῦμε τὴν παραμόρφωση τοῦ μηνύματος ποὺ θὰ προκύψει σὲ περίπτωση ποὺ ὁ κώδικας εἶναι διαφορετικός. Ἡ ἀλληλοκατανόηση θὰ συναντήσει μεγάλες δυσκολίες.

3. Προγραμματισμὸς ἢ προδιαγεγραμμένη εὐαισθησία

Ἡ κατανόηση τῆς πληροφορίας ποὺ μεταδίδεται γίνεται ἀπὸ τὸν ἀποδέκτη τῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς προγραμματισμοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ δέκτη. Ὁ δέκτης, δηλαδή, ἔχει προγραμματισθεῖ μὲ τρόπο ποὺ νὰ δέχεται ὀρισμένες πληροφορίες· ἄλλες πάλι νὰ τὶς ἐνισχύει καὶ ἄλλες νὰ τὶς ἐξασθενεῖ. Ὑπάρχει κατὰ κάποιον τρόπο ἓνας περιορισμὸς τῆς δεκτικότητας, μία εὐαισθησία ποὺ ὁ βαθμὸς τῆς ποικίλλει ἀπὸ πληροφορία σὲ πληροφορία.

Ὁ προγραμματισμὸς αὐτὸς ἢ ἡ προδιαγεγραμμένη εὐαισθησία εἰδικῶν κατηγοριῶν ἢ ομάδων πιστῶν (νέων, ἐνηλίκων, ἐγγάμων, ἀγάμων, ἀδιαφόρων κ.λπ.) ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ομάδες αὐτὲς ἔχουν δικές τους ἐφέσεις, προβλήματα, ἀνάγκες, τοποθετήσεις ἀξιῶν, προτιμήσεις. Θ' ἀπευθυνθοῦμε, λοιπὸν, σ' αὐτούς, λαμβάνοντας σοβαρὰ ὑπόψη αὐτὴν τὴν εὐαισθησία, ποὺ εἶναι προδιαγεγραμμένη λόγῳ τῆς συμμετοχῆς τους στὴ συγκεκριμένη αὐτὴ ομάδα.

Παράδειγμα ἐπιτυχῶς ἀνταποκρίσεως στὴν «εὐαισθησία» συγκεκριμένου ἀκροατηρίου ἀποτελεῖ ἡ ὁμιλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

στον Άρειο Πάγο τῶν Ἀθηνῶν, πού ἀποτυπώνεται εἰκονογραφικὰ στήν εἰκόνα πού κοσμεῖ ὡς τοιχογραφία τήν εἴσοδο τοῦ Συνοδικοῦ Μεγάρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Βλ. εἰκονογραφικό σχόλιο στό Παράρτημα τοῦ παρόντος ἄρθρου).

4. Ἐπιλογή τῶν πληροφοριῶν

Ἄλλο σημεῖο πού πρέπει νά ληφθεῖ ὑπόψη εἶναι, ὅτι ἡ ἀντίληψη τῆς πληροφορίας εἶναι ἐκλεκτική. Καμία πληροφορία πού ἀποστέλλει ὁ πομπός δέν φθάνει αὐτούσια στόν ἀποδέκτη. Εἶναι ἀνάμικτη μέ πλῆθος ἄλλων πληροφοριῶν, πού πολλές φορές ἀντιφάσκουν καί εἶναι ἀντίθετες μεταξύ τους. Ὁ ἀποδέκτης μέ κατάλληλη διεργασία ὀφείλει νά διασαφήσει καί νά ἐπιλέξει. Τό μήνυμα πού ὁ ποιμένας ἀπευθύνει πρὸς τοὺς πιστοὺς γιὰ ὁποιοδήποτε ζήτημα (εἰρήνη, πείνα, ἐκτρώσεις, ἀνεργία κ.λπ.) δέν φθάνει μόνο του. Συνοδεύεται καί ἀπὸ ἄλλες πληροφορίες, πού προέρχονται ἀπὸ τὸ σχολεῖο, τὴν οἰκογένεια, τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, οἱ ὁποῖες δέν εἶναι πάντοτε ἑναρμονισμένες.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, στήν ἐπιλογή τῶν πληροφοριῶν, ὁ ρόλος τοῦ ποιμένος ἢ τῆς Ἐκκλησίας γενικὰ πού ἀπευθύνει ἓνα μήνυμα εἶναι σημαντικός. Θὰ βοηθήσει τοὺς πιστοὺς νά συμπληρώσουν τὶς ἐλλείψεις, νά διορθώσουν τυχὸν λανθασμένες πληροφορίες ἢ προκαταλήψεις καί πρὸ παντὸς νά ἐπιτύχουν μίαν ἁρμονικὴ καί ὀλοκληρωμένη σύνθεση ὅλων τῶν διαστάσεων τοῦ θέματος πού τοὺς ἀπασχολεῖ. Ὁ ρόλος του κυρίως δέν θὰ συνίσταται τόσο στό νά τοὺς δώσει μία ἢ πολλές λύσεις, ὅσο νά τοὺς βοηθήσει νά διακρίνουν ἀνάμεσα σὲ τόσες συσσωρευμένες ἀντιφατικὲς πληροφορίες καί νά κάνουν τὴν κατάλληλη ἐπιλογή. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἀσκήσουν οἱ πιστοὶ τὴν ἐλευθερία καί τὴ συνείδησή τους στὴ λήψη ἀποφάσεων.

5. Ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία

Ὅσο προσεκτικός, ὅμως, πρέπει νά εἶναι ὁ ποιμένας στὴ μετάδοση τῶν δικῶν του πληροφοριῶν, ἄλλο τόσο πρέπει νά λαμβάνει ὑπόψη καί τὴν ἀντίστροφη κίνηση. Σὲ κάθε μεταβίβαση πληροφοριῶν ὑπάρχει καί μετάδοση ἀπὸ τὸν ἀποδέκτη πρὸς τὴ διεύθυνση τοῦ ἐκπέμποντος. Ἡ ἐπικοινωνία εἶναι ἀμφίδρομη, ἢ πληροφορία δέν κινεῖται σὲ μονοδρόμους.

Οί πληροφορίες πού προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἀποδέκτες τοῦ μηνύματος εἶναι πολύτιμες γιατί συμβάλλουν στὴν καλλίτερη γνωριμία ἀπὸ τὸν ποιμένα τῶν πιστῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ἔρχεται σὲ ἐπαφή. Προσεκτικὴ παρατήρηση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν θὰ εἶναι πρὸς ὄφελος τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου γιατί θὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα στὸν ποιμένα νὰ παρατηρήσει τὴν διαγωγή, τὶς ἀντιδράσεις τῶν πιστῶν, ὥστε νὰ βελτιώνει τὴν ἀντίστοιχη στάση καὶ συμπεριφορὰ του καθὼς καὶ τὶς δυνατότητες διοχετεύσεως τοῦ μηνύματος.

«Ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεία»

Ὅπωςδήποτε, τὰ στοιχεῖα πού ἀναφέραμε ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες τῆς ἐπικοινωνίας δὲν ἀρκοῦν ἀπὸ μόνα τοὺς γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς κοινωνίας μεταξὺ τοῦ κήρυκος τοῦ θείου λόγου καὶ τῶν ἀκροατῶν του. Εἶναι σημεῖα στηρίζεως, ἕνας ὀδηγητικὸς μίτος γιὰ νὰ μὴ χαθοῦμε στὸν λαβύρινθο τῶν πληροφοριῶν. Ἄν πάσχει ἀπὸ κάτι ἢ ἀνθρωπότητα δὲν εἶναι τόσο ἀπὸ ἔλλειψη πληροφοριῶν ὅσο ἀπὸ τὴν μὴ ἀνάδυσση στὴ μνήμη τῆς κατάλληλης πληροφορίας τὴν κατάλληλη στιγμή. Ἐδῶ, ὁ κήρυκας εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταστοιχειώνει τὰ στοιχεῖα πού προσλαμβάνει ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ δρᾷ ὡς «ὑπολογιστής», πού ἐξάγει πρὸς χρῆση ἀπὸ τὴ «μνήμη» του νεώτερες καὶ παλαιότερες πληροφορίες (βλ. Ματθαίου 13, 52).

Γι' αὐτό, ὅμως, θὰ ἀπαιτηθεῖ, πέρα ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν ἀναφερθέντων «κανόνων ἐπικοινωνίας», ἡ ἐσωτερικὴ πεποίθηση καὶ πίστη τοῦ ἱεροκήρυκος πρὸς τὸ προσφερόμενο μήνυμα. Τότε, καὶ ἡ σιωπὴ ἀκόμα εἶναι ἐπικοινωνία καθὼς μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος: «Ἄμεινον ἐστὶν σιωπᾶν καὶ εἶναι ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι»⁷.

Σὲ τέτοιες, ὅμως, περιπτώσεις εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ προχωρήσει ὁ ποιμένας στὴν προφορὰ καὶ διατύπωση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος: «Πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν» (Β' Κορινθίους 4, 13).

Τότε λύνονται τὰ χέρια καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ποιμένου καὶ ἐπικοινωνεῖ πειστικὰ καὶ μὲ πεποίθηση ἐνεργοποιώντας κάθε πρόσφορο μέσο.

Ποιμαντικὰ σημεῖα στίξεως

⁷ Ἐπιστολὴ πρὸς Ἐφεσίους XV, 1, «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων» (ΒΕΠΕΣ) 2, σ. 267.

Πολύτιμη βοήθεια θὰ βρεῖ ὁ κήρυκας τοῦ θείου λόγου ἂν μπορέσει νὰ ἐκμεταλλευθεῖ γιὰ τὴν περίπτωση αὐτὸ ποὺ ἄλλοτε ὀνομάσαμε «ποιμαντικὰ σημεία στίξεως»⁸.

Γραπτὸς καὶ προφορικὸς λόγος

Μιλώντας γιὰ *σημεῖα στίξεως* θέλουμε νὰ ὑπαινιχθοῦμε τὰ «σημεῖα τῆς στίξεως», ποὺ χρησιμοποιοῦμε συνήθως στὸν γραπτὸ λόγο. Τὰ σημάδια αὐτὰ τὰ μεταχειριζόμαστε στὴν προσπάθεια ποὺ καταβάλλουμε, ὅταν θέλουμε νὰ παραστήσουμε μὲ τὸ γράψιμο, αὐτὸ ποὺ δείχνει ἢ φωνὴ μας, *πρᾶγμα*, *βέβαια*, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ δύσκολο. Τὰ χρησιμοποιοῦμε, ὅμως, γιὰ νὰ μᾶς δείχνουν ποῦ πρέπει νὰ σταματᾶμε καὶ πόσο κάθε φορά, καὶ πῶς νὰ χρωματίσουμε τὴ φωνὴ μας. Ἄν ἔλειπαν, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ καταλάβουμε τὸ νόημα διαβάζοντας⁹.

Ἄν, λοιπόν, γιὰ τὸ γραπτὸ λόγο συνηθίζουμε νὰ δίνουμε τόση προσοχὴ ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ κατανοήσῃ ἀκριβῶς αὐτό, ποὺ μὲ τὸ κείμενό μας θέλουμε νὰ τοῦ μεταδώσουμε, τὴν ἴδια προσοχὴ τουλάχιστο θὰ πρέπει νὰ καταβάλλουμε καὶ στὸν προφορικὸ μας λόγο. Ἐλλειψὴ ἀνάλογης προσοχῆς μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει παρανοήσεις, παρεξηγήσεις, ἀστοχίες καὶ φόρτιση τοῦ λόγου τέτοια, ποὺ νὰ δημιουργήσῃ μία ἀτμόσφαιρα ἀνάμεσα στοὺς ἀκροατὲς τοῦ κηρύγματος ἀνυπόφορη.

Τὰ σημεία τοῦ λόγου

Πόσες φορές δὲν μιλάμε ἢ κηρύττουμε σὰ νὰ ἔχουμε ξεχάσει τελείως τὴν ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν σημαδιῶν. Μιλάμε ἀτελείωτα, ἀσταμάτητα, χωρὶς ἀναπνοή. Κάποτε, ὅμως, ἔρχεται μία στιγμή ποὺ πρέπει νὰ τελειώνουμε. Ἡ *τελεία στιγμή* εἶναι ἀπαραίτητη κι ὅμως τὴ λησμονοῦμε. Ἐτσι περνᾶμε ἀπὸ τὸ ἓνα νόημα στὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ δίνουμε τὴν εὐκαιρίαν στὸν ἀκροατὴ μας νὰ στοχαστεῖ πάνω σ' αὐτὰ ποὺ τοῦ ἔχουμε προτείνει.

Ἄν, ὅμως, λησμονοῦμε τὴν *τελείαν*, τὶς περισσότερες φορές μιλάμε μονοκόμματα, χωρὶς *κόμματα* καὶ *ἄνω στιγμές*, χωρὶς νὰ παίρνουμε οὔτε ἀνάσα. Στὴ βιασύνη μας νὰ τὰ ποῦμε ὅλα καὶ γρήγορα παρασυρόμαστε

⁸ Βλ. Σταυροπούλου 1984, σ. 55-58.

⁹ Συνοπτικὰ γιὰ τὰ σημεία στίξεως, βλ. *Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ* (ἀναπροσαρμογὴ τῆς Μικρῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Ἔκδ. Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1982, σ. 30-33.

καὶ δὲν τονίζουμε ἐκεῖ πού πρέπει τὰ λόγια μας, δὲν κάνουμε τίς ἀντίστοιχες διακοπές.

Ὁ λόγος δὲν εἶναι πάντα λόγια, ἢ σιωπὴ μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ εὐγλωττὴ καὶ πολὺ χρήσιμα ἀποδεικνύονται καὶ τὰ ἀποσιωπητικά... δὲν χρειάζεται νὰ ὑποτιμοῦμε τὴ νοημοσύνη τοῦ ἄλλου, καταλαβαίνει πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ πού τοῦ λέμε. Κι ἂν ἔχουμε κάποια ἀμφιβολία ἢ ἀπορία, γι' αὐτὲς μποροῦμε ν' ἀνεβοκατεβάσουμε τὴ φωνὴ μας γιὰ νὰ ρωτήσουμε ἢ νὰ δείξουμε τὴν ἀπορία μας.

Τὸ ἐρωτηματικὸ ἢ τὰ ἐρωτηματικά μας, κάποιες φορές, δίνουν καλύτερη ἀπάντηση ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις μας. Ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «οἱ σωστὲς ἐρωτήσεις εἶναι σημαντικότερες ἀπὸ τίς σωστὲς ἀπαντήσεις σὲ λανθασμένες ἐρωτήσεις».

Δίπλα, ὅμως, στὴν ἀμφισβήτηση χρειάζεται καὶ ὁ λόγος θαυμασμοῦ, ἐπαίνου καὶ τιμῆς. Συνήθως ὁ λόγος μας εἶναι ἐπικριτικός, ἐπιτιμητικός· ἀποφεύγει τὸν θαυμασμό, τὸν ἔπαινο καὶ τὴν τιμὴ. Διαγράφουμε μὲ μιὰ μονοκονδυλιά τὰ θαυμαστικά ἀπαγορεύοντάς τα στὴν ἀγόρευσὴ μας καὶ στὴν «ἀγορά»μας σὰν εἶδη πού ἔχουν ἔλλειψη ἢ εἶναι ἀνεπαρκῆ. Κι ὅμως, ὁ λόγος τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι κατηγορηματικός:

«Ὅταν θέλεις νὰ συμβουλευθεῖς κάποιον στὸ καλὸ, τίμησέ τον μὲ λόγο ἀγάπης· γιατί τίποτε ἄλλο δὲν πείθει τόσο τὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ μεταβάλει ἑαυτὸν ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετὴ, ὅσο ἡ τιμὴ τὴν ὁποία βλέπει ἀπὸ σένα»¹⁰.

Ἄλλες φορές πάλι χρειάζεται νὰ κλείσουμε μέσα σὲ παρένθεση μιὰ λέξη ἢ μία φράση τοῦ συνομιλητῆ μας, πού ἐξηγεῖ ἢ συμπληρώνει τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ δὲν θέλουμε, τὴ στιγμὴ τουλάχιστον πού λέχθηκε, νὰ δώσουμε ὑπερβολικὴ προσοχή. Δὲν τὴν ἀγνοοῦμε χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν προβάλλουμε. Ἦθελήμενα τὴν θέτουμε σὲ παρένθεση, κάνουμε σὰ νὰ μὴν τὴν ἀκούσαμε. Τὴν κατάλληλη στιγμὴ μπορεῖ νὰ τὴν ἐπαναφέρουμε στὴν ἐπιφάνεια.

Δὲν ἐξαντλήσαμε, βέβαια, μὲ ὅσα ἀναπτύξαμε πιὸ πάνω, ὅλα τὰ σημεῖα τῆς στίξεως τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς ἢ τῆς δικῆς μας «ποιμαντικῆς γραμματικῆς»...

¹⁰ Λόγος ΟΓ' βλ. καὶ τὸν Ε'.

Πρὶν θέσουμε *τελεία καὶ παύλα* στὴν ἐνότητα αὐτὴ θέλουμε νὰ ὑπενθυμίσουμε μίαν ἐπίστολή του Μ. Βασιλείου (τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 333), τὴν ὁποία ἀπηύθυνε σ' ἕναν ἐπαγγελματία γραφέα. Τὸ περιεχόμενό της συμπληρώνει μὲ τρόπο θαυμαστὸ καὶ ἀποδίδει ἐπιγραμματικὰ ὅσα διατυπώθηκαν παραπάνω:

«Τὰ λόγια ἔχουν φύση φτερωτή. Γι' αὐτό, καθὼς αὐτὰ πετοῦν, χρειάζονται σημάδια, ὥστε αὐτὸς ποὺ γράφει νὰ προλαβαίνει τὴν ταχύτητά τους. Λοιπὸν, παιδί μου, κἄνε τέλεια τὰ γράμματα καὶ βάζε σημεῖα στίξης στὶς προτάσεις κατὰ νόημα. Γιατί ἀπὸ μικρὰ λάθη ἀπέτυχαν πολλὰ σπουδαῖα λόγια ἐνῶ μὲ τὴν ἐπιμέλεια αὐτουνοῦ ποὺ γράφει πετυχαίνει τὸ σκοπὸ τοῦ λεγομένου»¹¹.

Ἐπιλεγόμενα

Ἐπιχειρήσαμε μέχρι τώρα νὰ ἐντοπίσουμε σὲ τί ἔγκειται μίαν ποιμαντικὴν τοῦ κηρύγματος προσεγγίζοντας θεολογικὰ μίαν συγκεκριμένη μορφή ποὺ μπορεῖ νὰ πάρει ἢ μεταφορὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ χαρούμενου ἀγγέλματος τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, τὸ κήρυγμα, καὶ ποιά ποιμαντικὰ στοιχεῖα μποροῦν νὰ τὴν χαρακτηρίζουν. Οἱ προσεγγίσεις μας ἦταν πολλές καὶ ποικίλες. Θελήσαμε νὰ μεταφέρουμε καὶ στὸ κήρυγμα τὴν μέχρι τώρα ἐμπειρία μας ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς καὶ τῶν ἐφαρμογῶν της σὲ διάφορους τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς (Γάμο-Οἰκογένεια, Συμβουλευτικὴ, Μετανάστες, Τέχνη μ.ἄ.).

Διαδοχικὰ, λοιπὸν, ἐξετάσαμε τὶς λειτουργίες τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου (*μαρτυρία, λατρεία, κοινωνία, διακονία*)· τὰ γνωρίσματα τῆς Ἐκκλησίας ποὺ μποροῦν νὰ χαρακτηρίσουν κατὰ συνέπεια καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ κήρυγμα (*ἐνότητα, ἀγιότητα, καθολικότητα, ἀποστολικότητα*)· τὶς θεμελιώδεις ποιμαντικὲς ἀρχές ποὺ κατευθύνουν τὴν ποιμαντικὴ πράξη (*πρόσληψη, συνεργία, ἐμπειρία, φιλοκαλία*)· τὶς διάφορες κατηγορίες τοῦ ποιμαίνειν ὡς ἀπάντησεις σὲ ὀκτὼ βασικὰ ἐρωτήματα (*ποιὸς κηρύττει, σὲ ποιόν, ποῦ, πῶς, πότε, γιατί, τί, πρὸς τί;*).

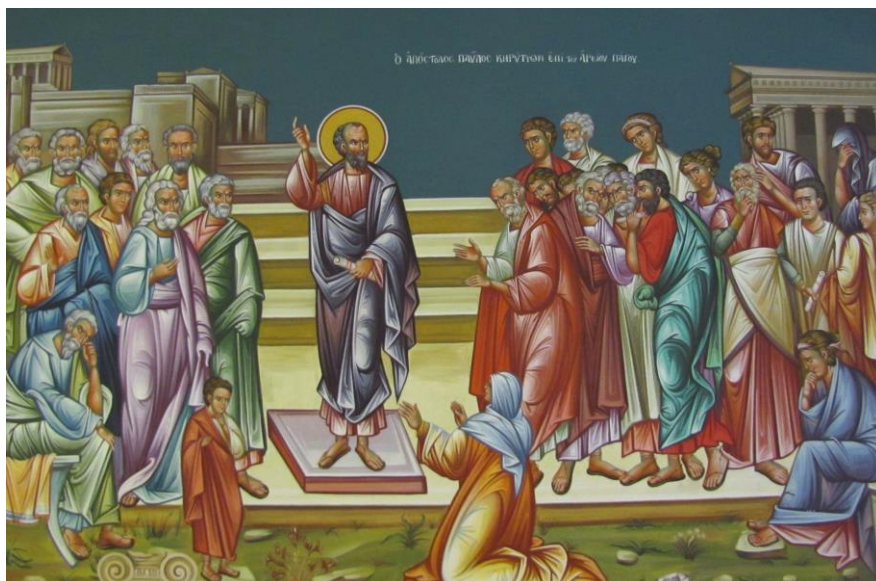
¹¹ Ἡ ἀπόδοση εἶναι τοῦ Ἐπιμελητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Γιώργου Τσανανᾶ ἀπὸ τὸ ἄρθρο του, Χιούμορ στὸ Μέγα Βασίλειο. Δημοσιεύτηκε στὸν ἐόρτιο τόμο 1600^{ης} ἐπετείου Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 210.

Θεωρήσαμε αναγκαία μία φιλόξενη στάση πού υπαγορεύει ο κήρυκας να «ἀληθεύει ἐν ἀγάπῃ» καὶ ὑποδεικνύει συγκεκριμένο τρόπο ἀρθρώσεως τοῦ κηρύγματος βασισμένο σὲ στοιχεῖα τῆς θεωρίας τῆς ἐπικοινωνίας. Χωρὶς, ὅμως, νὰ λησμονεῖται «τὸ ἕνα ἐπάναγκες», πού εἶναι βασική προϋπόθεση γιὰ νὰ ἀναλάβει κάποιος τὴν εὐγενῆ αὐτὴ ἀποστολή μεταδόσεως τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως σ' ἕνα χῶρο μυσήσεως στὸ μυστήριο τῆς Βασιλείας πού εἶναι ὁ χῶρος τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας. Σ' αὐτὴ του τὴν προσπάθεια μπορεῖ νὰ βοηθηθεῖ -ὥστε νὰ μὴ χάσει τὸ δρόμο του καὶ περιπλανηθεῖ στὴ ροὴ τοῦ λόγου του- ἀπὸ τὰ ποιμαντικὰ σημεῖα *στίξεως*, πού θὰ τὸν κάνουν νὰ τηρήσει σημαντικές ἰσορροπίες νοουμένων καὶ ὑπονοουμένων, ἀτέρμονος λόγου καὶ τελειῶν καὶ παυλῶν, πού ὀφείλει κάποτε νὰ συναντᾷ ὁ λόγος τερματίζοντας ἐγκαίρως.

Σ' αὐτὸ ἄλλωστε μπορεῖ νὰ συμβάλει μία ποιμαντικὴ τοῦ κηρύγματος (*γενικὴ ἀντικειμενικὴ*), τὴν ὁποία ἀσκεῖ ὁ κήρυκας καὶ «ποιμαίνει» ὁ ἴδιος τὸ κήρυγμά του κηρύττοντας κατὰ τρόπο πού νὰ χαρακτηρίζεται αὐτὸ ἀπὸ τὰ ποιμαντικὰ στοιχεῖα πού ἀναφέραμε καὶ νὰ μὴ πελαγοδρομεῖ. Ἔτσι μόνο θὰ μπορέσει νὰ ἀσκηθεῖ μία ποιμαντικὴ τοῦ κηρύγματος (*γενικὴ ὑποκειμενικὴ*), ὅπου τὸ κήρυγμα θὰ ποιμαίνει τοὺς ἀκροατὲς τοῦ λόγου ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν κήρυκα καὶ θὰ τοὺς ὀδηγεῖ ὅλους εἰς νομὰς σωτηρίους. Ἐδῶ ἐφαρμόζεται κυριολεκτικὰ τὸ συγκεκριμένο ἐδάφιο τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου, γιὰ τὸ ὁποῖο κάναμε λόγο στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου μας: «Ὁὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ» («προσεύχομαι ὄχι μόνο γι' αὐτοὺς (τοὺς Ἀποστόλους) ἀλλὰ καὶ γιὰ κείνους πού μὲ τὸ κήρυγμα αὐτῶν θὰ πιστεύσουν σ' ἐμένα» (Ἰωάννου 17, 20).

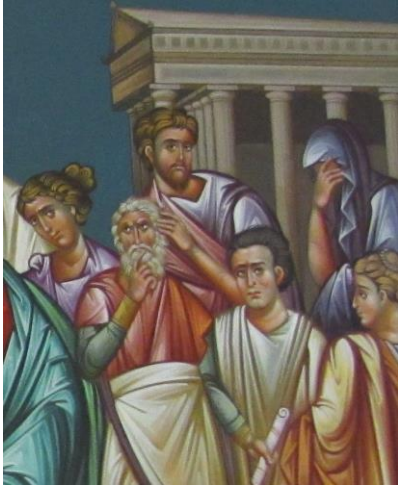
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικονογραφικό σχόλιο προδιαγεγραμμένης εὐαισθησίας

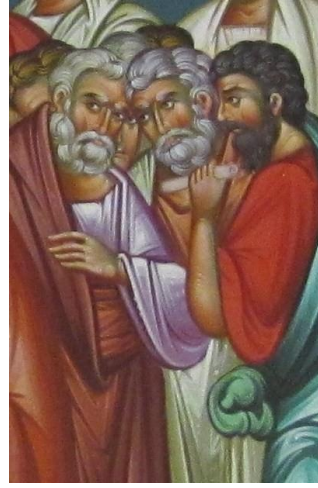

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κηρύττων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου

Ἰδεώδη διαζωγράφιση τῆς «ἀπολογίας» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὸν Ἀρειο Πάγο τῶν Ἀθηνῶν βλέπουμε στὴν εἰκόνα ποὺ κοσμεῖ ὡς τοιχογραφία τὴν εἴσοδο τοῦ Συνοδικοῦ Μεγάρου. Ἐκεῖ, μάλιστα, κατὰ κάποιον τρόπο μπορούμε νὰ παρατηρήσουμε καὶ νὰ διακρίνουμε τὴν προδιαγεγραμμένη εὐαισθησία -γιὰ τὴν ὁποία κάναμε λόγο προηγουμένως- τῶν ποικίλων ἀκροατῶν ποὺ παρακολούθησαν τὴν ὁμιλία: τῶν σκεπτομένων, τῶν συ-σκεπτομένων, τῶν σκεπτικιστῶν, τῶν ἀμφιβαλλόντων, τῶν ἐναντιουμένων, τῶν ἀποδεχομένων τὸ κήρυγμα.

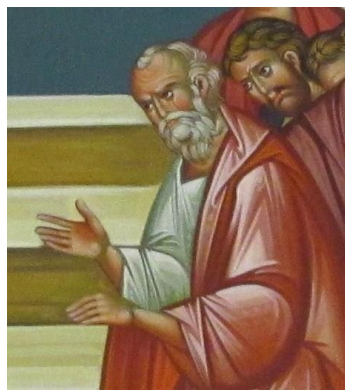
Σκεπτόμενοι

Συ-σκεπτόμενοι

Σκεπτικιστές

Ἀμφιβάλλοντες

Ἐναντιούμενοι

Αποδεχόμενοι

Ἐναπόκειται στή διακριτική ἰκανότητα τῶν ἀναγνωστῶν νὰ ἀφαιρέσουν ἢ νὰ προσθέσουν καὶ ἄλλες κατηγορίες προσώπων ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ μόλις περιεγράφησαν. Μία «πινακοθήκη» σημερινῶν ἀκροατῶν τοῦ λόγου θὰ κατηγοριοποιεῖτο διαφορετικά; Πρὸς ὅλους, λοιπόν, αὐτοὺς, μεμονωμένα ἀλλὰ καὶ ὅταν συγκροτοῦνται σὲ κοινωνικὲς ομάδες, κινήσεις, κινήματα, κόμματα, θὰ πρέπει ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀπευθύνει τὸν λόγο Της.

Ἐπιλεγμένη Βιβλιογραφία

- BONHOEFFER D., *La Parola predicata, Corso di omiletica a Finkenwalde* (1935-1939), ἔπιμ. Ermano Genre, Claudiana Editrice: Piccola Collana Moderna, Serie Teologia, n. 73, Torino 1994, 98 σ. Γαλλικὴ ἔκδοση: ἔπιμ. H. Mottu, *La parole de la prédication, Cours d'homilétique à Finkenwalde*, Labor et Fides, Genève 1992.
- ΘΕΟΔΩΡΟΥ Εὐαγγέλου, *Μαθήματα Ἐκκλησιαστικῆς Ρητορικῆς ἢ Ομιλητικῆς*, Γκέλυμπεσης Γιώργος, Ἀθήνα 1988, 180 σ.
- ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ Βασιλείου (πρωτοπεσβυτέρου), *Τὰ ἀγιογραφικὰ ἀναγνώσματα κατὰ τὸ θεῖο κήρυγμα, στὸ Ἱερουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία*. Πρακτικὰ Ἐ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱ. Μητροπόλεων (2-5 Νοεμβρίου 2003), Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ε.Μ.Υ.Ε.Ε., Σειρά: Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 10, Ἀθήνα 2004, σ. 533-553.
- ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ Ἀνέστη Γ., *Ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος σήμερα. Μία ἀποφατικὴ προσέγγιση, στοῦ ἰδίου Προτάσεις ποιμαντικῆς θεολογίας*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 67-83.
- ΚΟΥΚΟΥΛΟΜΜΑΤΗ Δημητρίου, *Ὁ κηρυγματικὸς λόγος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, στὸν Ἀφιερωματικὸ Τόμο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὸν Μακαριστὸ Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κυρὸ Χριστόδουλο*, Ἀθήνα, ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ 2010, σ. 677-683.
- ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γεωργίου Γ., *Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ κοινωνικὴ ζωὴ*, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1996 (Γιὰ τὴ γλώσσα τοῦ κηρύγματος καὶ τὸν τρόπο προσφορᾶς τοῦ Εὐαγγελίου σ. 143 κ.έ.).
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Στυλιανοῦ Γ., *Θεολογία καὶ γλώσσα. Ἐμπειρικὴ θεολογία – Συμβατικὴ γλώσσα*, Ἐκδ. Παρουσία, Ἀθήνα 1997 [1988], 154 σ.
- REYMOND Bernard, *De vive voix, Oraliture et prédication. Avant-Propos de Pierre Gisel*, Labor et Fides : Pratiques no 18, Genève 1998, 160 σ.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀλεξάνδρου Μ. , *Ποιμαντικὰ σημεῖα στίξεως καὶ Δυσκολίες ἐπικοινωνίας στοῦ ἰδίου Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις*

σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, τεύχος 2, Ἀθήνα 1984, σ. 53-58 καὶ 59-67. Ἐπίσης στὸ περ. «Ἐφημέριος» 1984, σ. 104-105 καὶ 120-122.

τοῦ ἰδίου, Ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς, Ἔκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1997, σ. 68-72, 96-97.

τοῦ ἰδίου, Ἡ τέχνη τῆς ἀγάπης, Ἔκδ. Ι. Μονῆς Ἁγίου Νεοφύτου, ἔκδ. Κάνιστρο, Πάφος 1998, 80 σ.

τοῦ ἰδίου, Τὰ ἕξι εἶδη τῆς ἀγάπης τοῦ Εὐαγγελίου τῆς κρίσεως. Ε.Ε.Θ.Σ.Π.Α. τ. ΛΕ' τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς Ἰωάννην Κ. Κορναράκη καὶ Μιχαήλ Κ. Μακράκη, Ἀθήνα 2000, σ. 267-279 (καὶ ἀνάτυπο).

τοῦ ἰδίου, Ἡ γλῶσσα ἐπικοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, περ. «Ἐκκλησία» τεύχος Ἰουλίου 2010, σ. 490-494.

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀλεξάνδρου – Ἄγγελου Ν. ΒΑΛΛΙΑΝΑΤΟΥ, Πληροφορικὴ Κοινωνικὴ Θεολογία (Διδακτικὲς Σημειώσεις), Ἔκδ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 2003, 200 σ.

ΦΙΛΙΑ Γεωργίου Ν., Ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ καὶ ἐκφορὰ τοῦ σύγχρονου θεολογικοῦ λόγου, ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2008, 174 σ.

ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Ἰωάννη, Ὀμιλητικὴ, Θεσσαλονίκη 2002, 303 σ.

ΦΟΥΣΚΑ Κωνσταντίνου (πρωτοπρεσβυτέρου), Τὸ κήρυγμα καὶ τὰ παρεπόμενά του, Πατερικὴ προσέγγιση, Ἀθήνα 2000, 106 σ.

Εικόνα τοῦ ἔξωφύλλου:

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κηρύττων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου.
Τοιχογραφία στὴν εἴσοδο τοῦ Συνοδικοῦ Μεγάρου,
τοῦ ἀγιογράφου Ἡλία Π. Γεωργιάτου.